

ЈАСНА Љ. ПАРЛИЋ БОЖОВИЋ¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет
Катедра за педагогију

ИЛИНКА Б. МУШИКИЋ²

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет
Катедра за педагогију

СВЕТОСАВЉЕ КАО МОГУЋИ ПРАВАЦ У СРПСКОЈ ПЕДАГОГИЈИ

Лик Светог Саве могуће је посматрати, историјски проучавати, па и емпиријски истраживати са више аспеката, укључујући најпре историјски, а потом и све остале приступе, међу којима су, друштвено-политички, филозофски, социолошки, психолошки, антрополошки, андрагошки, про-светно-педагошки приступ. Изнад свега, најзанимљивији од свих начина, погледа и приступа, је хришћанско-православни приступ. С обзиром на то што је читав свој живот посветио љубави према Христу и према свом српском народу, није зачуђујућа његова упорност коју научници данашњег доба зову амбициозношћу, а која је Србима дала немерљиве дарове и овоземаљског пролазног и оног будућег вечног живота. Кроз сву своју делатност вођену вером, надом и љубављу, као основним узвишеним врлинама, васпитна вредност и значај Светог Саве у теоријском и практичном смислу налази се на врхунцу српских педагога свих времена на кога се могу угледати сви српски васпитачи, који ће се сходно томе, примером Светог Саве представити својим васпитаницима. У овом раду учињен је покушај да се Савином делу приђе са педагошког становишта анализирајући историјске плодове његовог мукотрпног и напорног делања. Такође,

1 jasna.parlic.bozovic@pr.ac.rs

2 linamusikic@gmail.com

Рад је резултат истраживања у оквиру научног пројекта III47023 „Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција“, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

овај рад бави се и актуелношћу идеја Светог Саве данас, као и креирањем евентуалних будућих стратегија у животу и науци Срба у будућности.

Кључне речи: Свети Сава; педагошке идеје; упорност; мудрост; српски народ; Србија; педагошки правац; педагошка оријентација.

РАЗЛОЗИ РАЗМАТРАЊА СВЕТОСАВЉА КАО ЛЕГИТИМНОГ ПРАВЦА У ПЕДАГОШКОЈ НАУЦИ

Прослављање светих у Православној цркви бива са циљем да се прославе они које је Бог прославио својом непролазном славом, јер су и они прослављали Бога светом вером и својим светим животом по тој вери. Ова констатација је, не само став нашег блаженопочившег патријарха Павла изговорена у једној од многих његових пригодних беседа већ и једна од хипотеза на којима могу бити утемељена проучавања многих светитеља на челу са Светим Савом. Друга хипотеза поводом педагошке вредности и значаја прослављања светих, као допуштења промисла Божијег, може бити директан васпитни инструмент људима преко светитеља којима нам се приказује њихова вера и живот у Господу као путоказ и смисао нашег живота и пута којим се тај циљ може постићи. После врховног учитеља над учитељима, свети Његови су живи примери јединог пута васпитања деце и младих, који нема дилема, промишљања, алтернатива. Циљ је један, а путеви до тог циља различити су. Они могу бити сасвим једноставни, али могу бити и трновити са мноштвом препрека и искушења које ваља пребродити или пак одолети им.

За многе педагоге, било да су верујући, агностици или чак не верујући, Свети Сава је био и остао узвишен узор како треба веровати и у складу са вером у пракси поступати. Почев од Савиног зачећа у позној старости његових родитеља, па кроз читаво његово житије, за неверујуће је све можда чудан сплет околности, а за верујуће, попут А. Костић Тмушић, Божја промисао. Она нам детаљно, пишући о похвали у Доментијановом делу, наглашава да „већ на почетку живота Светог Саве у другој глави, наилазимо на похвалу. У овом делу се налази краћа похвала“ (Костић Тмушић, 2016, стр. 515), а А. Костић Тмушић надаље примећује Доментијанову констатацију везану за рођење Растка Немањића. Наиме, „рођењу Растковом, према Доментијану обрадовали су се многи, а посебно његови родитељи. Био је васпитаван по Божјим заповестима, тако да је послужио као пример у својој земљи“ (Костић Тмушић, 2016, стр. 515). По речима нашег блаженопочившег патријарха Павла, Савино дело се темељи на „његовом прихватању двеју новозаветних заповести – на љубави према Богу и на љубави према ближњима“ (Патријарх Павле, 2007, стр. 3). Петар Анђелковић у својој сту-

дији, између осталог, говори о предности религије над сваком идеологијом и сматра да је она „у томе, што религија има универзално и надисторијско значење, стога се она и не доказује у конкретном историјском контексту“ (Анђелковић, 2007, стр. 192). Такође, у наставку свог промишљања о светитељу Сави, патријарх Павле је, такође, говорио о „његовом (Савином, подвукла Ј.П.Б.) свесном одрицању од прелести (обмане) угађања телу и 'преваре богатства'³, пролазној слави овога света“ (Патријарх Павле, 2007, стр. 3). Да би се тако сва снага употребила на достизање првенства и славе по Христу, а која се тиче служења ближњима. Такође, незаобилазно је и овде поменути и Савино миротворство за добробит свога и других народа, као и његов труд око уређења Српске самосталне цркве, као и њеног значаја и дејства на веру и духовност народа.

У својој „Беседи о чистој вери“ у оквиру *Жичке беседе*, Свети Сава јасно упућује Србе на васпитни завет који би сваки васпитач имао обавезу да проследи даље, својим поколењима, а који се тиче једне од Христових заповести. Наиме, по науци и проповеди Светих апостола уздиже њега (Светог Саву, подвукла Ј.П.Б.) на „ово Светитељство (Архиепископство) хотећи да преко мене (Светог Саве, подвукла Ј.П.Б.) 'испуни недостатке' отаца наших; и Духом Својим Светим заповеди ми да Вам објавим ову реч о вашем спасењу, коју ви, чувши, са љубављу сачувајте, да бисмо и ми били заједничари реда светих“ (Свети Сава, 1220). У наставку, Свети Сава моли српску браћу и чеда да положе сву наду своју на Бога, држећи се чисте праве вере Његове. Васпитни рецепти Светог Саве, дакле, упућују директно на Свето писмо као јединствени васпитни систем описан у причама, како би их сав народ разумео, па сходно томе и био у могућности да живе примере из живота Исуса примени у практичном животу. На овим темељима Савиних речи и дела настају и средњовековни корени српске педагошке терминологије. Наиме, српски средњовековни текстови дају могућност да се објасне извесни педагошки термини који су до дана данашњег остали као такви у употреби у свакодневном животу и у школи, иако њихово значење у средњем веку врло често одудара од данашњег значења.⁴

Развитак културног живота на тлу средњовековне српске државе и бележи се управо од настанка првих српских држава. У складу са тим, напредовали су и услови за културним развитком Срба раме уз раме са напретком

3 Препорука аутора ових редова је да се феномен термина *боіаіісїѡѡ* преиспита при коришћењу. Тачније, за опис материјално добростојећег, можда је (подвукла Ј.П.Б.) у будућности адекватније користити термин *имућан*, док моћан термин *боіаіі* треба користити искључиво у контексту описа духовно имућног тј. *БОГ-аііоі- дакле искључиво оноі који се боіаііи БОГ-ом (онај ко има Боіа у сеѡи, а самим ііим свих врлина на које нас Госііоѡ уіућује, као ііавним крунским и врхунским врлинама које ііреѡа васііііањем развијаііи* (подвукла Ј.П.Б.).

4 На пример, речи учитељ и ученик нису некада имале тако уско значење као данас.

и образовањем државе Стефана Немање. Тај ће просветни узлет континуирано напредовати и истрајавати до прве половине XV века, када у деспотовини Стефана Лазаревића образованост достиже висок ниво. Глагол *учиши* из средњовековног периода наставља са употребом и пре Светог Саве, тачније налази се и у најстаријим црквенословенским текстовима, ослоњен на словенско језичко значење. У том периоду „означава давање хришћанског моралног савета као подстицај за живот у хришћанском идеалу. Појам учење имао је, данашњим речником казано, васпитни садржај“ (Парлић-Божовић, 2015, стр. 58). Хришћанско поучавање од стране Светог Саве представљало је онда, а и данас, најопштију дужност принца који је кренуо Христовим путем, и као такав посебно добио дигнитет да буде назван *учишељем*, и то не било којим. Такође и реч *настава*, слично терминима из корена *учиши*, у модерну српску културу долази такође из средњег века и времена Светог Саве. Најпре се сама реч у овом облику није као таква користила, међутим, „употребљаване су речи *наставник* и *наставиши*“. Наставник је, дакле „онај који показује пут, упућује. Разуме се, ова метафора има у виду исправан пут хришћанског живота“ (Парлић-Божовић, 2015, стр. 59). Обраћајући се својим ученицима Свети Сава је мислећи на Христа у Хиландарском типичу говорио „[...] јер је Он наставник свакоме добру и Добри Учитељ...“ (Парлић-Божовић, 2015, стр. 59). Из истог доба и сличних контекста потиче и термин *просветиши* из кога су касније изведени и термини *просвети* и *просветишељ*. Основно значење ових појмова је *ширење светлости*, *уклањање таме*, *проледавање*. Наравно, овде се у Савино време мисли на ширење светлости Христове истине и вере, па су тим епитетом украшени Сава и Немања. Просвећивање је пак као и учење, пре свега, верско уздизање, па тек онда ширење знања. Један текст из XV века показује мишљење једног од светогорских монаха Григорија да просвећивање не треба тражити само у књигама, већ у души⁵, али, „као што је књига исписана мастилом, тако и душа да буде исписана Духом Светим“ (Парлић-Божовић, 2015, стр. 59). Ово би значило да је супротстављање књиге вери погрешан пут, а да ове Григоријеве речи значе да образованост тражи допуну у побожности, како би једна личност била комплетна. У прилог контексту ових редова иде и идеја да и циљ васпитања треба да у будућности, уместо што из остатака комунизма (када је Србима било забрањено исповедање сопствене вере, па чак по негде и кажњавано, подвукла Ј.П.Б.), имамо за циљ васпитања *развијање свестрано развијене личности* укључујући већ дефинисаних пет компоненти. Због њих су планови и програми малишана данас претрпани толико да мала дечја главица није често у могућности да се снађе у вртлогу разнородних области. Уместо тога би требало једноставно по угледу на светосавље

5 Мислећи овде првенствено на Светог Саву.

као могућу педагошку оријентацију креирати циљ васпитања кроз реализацију два основна задатка, а то су побожност и образовање, која ће се надопуњавати. На тај начин би се избегле многе заблуде у данашњем образовању, које представља само мали круг или ужу област у оквиру већег круга односно области која се назива *васийшањем*. Расправа о образовању данас, као низу очекивања којом једно друштво настоји, по мишљењу Шутовића да „промовише своје вредности и обичаје, дајући преимућство одређеним садржајима у преносу знања, избором средстава ради остваривања ових циљева и антиинтелектуалности као отпора променама, рационалности, просвећености, критичком мишљењу и развоју вештине размишљања, враћа нас попут игре у огледалима на анализу целог друштва, слободно се крећући по разним областима“ (Шутовић, 2009, стр. 60). Тај се напор чини вредним и због интелектуалног сиромаштва савременог човека изазваног специјализацијом и уверењима без икакве дистанце да ће развој нових технологија разрешити све проблеме данашњег човека укључујући и снажан осећај нелагодности, присутан „код интелектуалаца који су одувек гајили илузију да је њихово мишљење важно, упркос чињеници да су знање и моћ раздвојени као рационалност и слобода“ (Шутовић, 2009, стр. 61). Нажалост, и после толико стотина година, и данас се назире истинитост песимистичког Шопенхауеровог става да „главна препрека напретка људског рода јесте што људи не слушају оне који говоре најпааметније, већ оне који говоре најгласније“ (Шопенхауер, 2002, стр. 147). Идеја светосавља, поготову у мираном времену комунизма, не само да није била довољно гласна већ је била претиха, чак често и кажњива.

ВАСПИТНИ ФЕНОМЕН У ДОБА НЕМАЊИЋА КРОЗ ПРИЗМУ ДЕЛАТНОСТИ СВЕТОГ САВЕ

Што се школског система у доба Немањића тиче, захваљујући многим српским летописима познога средњег века сазнајемо да се увек на почетку српске историје и просвете стављају Стефан Немања и његов син – Светитељ Сава. Управо онако како је Стефан Немања творац јединствене српске државе, тако је и његов најмлађи син Сава утемељитељ самосталне српске цркве и њен први архиепископ. Стефан Немања је у прилог васпитним примерима подигао импозантан број манастира и тиме дао узор који су касније следили сви потомци његове лозе. По Вукићевићу, који је писао о школама у доба Немањића видимо ипак да је пре Стефана Немање „оставило трага у народној памети оно школовање, које је било поред манастира, као и оно, које је било поред протопопија“ (Вукићевић, 2006, стр. 21). Такође, у народном предању налазимо народни израз *ђаче* или *салџијери*. Вукићевић

сматра да израз *салѿијери* „није ништа друго него *йсалѿир*“ (Вукићевић, 2006, стр. 21) само што је „овде правилније остало, у народној успомени, те је реч употребљавана у множини, што треба да значи Псалме Давидове“ (Вукићевић, 2006, стр. 21). Ако се вратимо на расветљавање народног предања, најпоузданије је вратити се на творца средњовековне српске државе Стефана Немању. Животописац пише како је Немања васпитавао своју децу „и поврати се на престо свој и роди синове и ћери, просвети их дожанственим крштењем и светим књигама и научи их благим обичајима и васпита их у сваком благоверију и чистоти, страху божијем и смирености“. Даљом анализом у погледу система образовања у држави Немањића, као и проучавањем Савиног образовања, Вукићевић налази јасне потврде својих хипотеза кроз мишљења Ђ. Даничића који је још 1860. године о томе писао први пут, а онда се 1865. године поново бавио овим питањима, консултујући Доментијанов *Живоѿ Св. Симеуна и Св. Саве*, у издању Љ. Стојановића у *Сѿоменуку Срѿске краљевске академије (III, 1890)*. На овим местима Вукићевић налази одговоре по питањима Савиног рођења, крштења, васпитања и образовања на очевом двору. Посебно, у погледу Савиног школовања, М. Вукићевић упућује на трећи рукопис печатни у *Сѿоменуку Срѿске краљевске академије (III)*, где се између осталог читалац упућује на податке у погледу Савиног васпитања и образовања. На овим местима, Вукићевић долази до закључка да је Сава био васпитаван и учен до своје петнаесте године на двору свога оца. Овде аутор одбацује сумњу да је на исти начин васпитаван и образован и његов старији брат Стефан, доцније велики жупан и првовенчани краљ српски. О „Трагу културе“ пре Немањића, у оквиру првих таласа Јужних Словена који се „разливају до Алпа“ у знаку бруталности и примитивизма, Црњански се трудио да кроз та мутна времена и тенденциозне записе противничких војсковођа опише истинити дух времена и Јужних Словена као праведних делатника, чије земље где су насељени „не одјекују од лелека, већ су мирне, са масама заузетим око орања, пчеларства и рибања“ (Црњански, 2011, стр. 9). Суштина оваквог приступа Милоша Црњанског огледа се у тежњи да прикаже потоње покрштавање у хришћанском смислу код наших предака, о којој се могло са озбиљношћу говорити тек са почетком организације црква. Тако се, једино у Срба, у средњем веку зачала велика словенска просветна нада и само код Срба су били сачувани велики трагови сјајне, манастирске архитектуре, сликарства, које чак и данас проучава цела Европа, а и шире. Заштитници ове и материјалне, а и духовне културе, везани су директно за династију Немањића. За време Немањића, средњовековна Србија, и по просвећености својој постаје толико моћна да се може поредити са другим моћним европским државама тога доба.

Карејски типик регулише поредак живота и богослужења у келији, одређује и њен статус, садржи и прописе о избору келиота. Овај типик је невели-

ког обима, али врло значајан. По мишљењу Мошина, „Сава се вероватно угледао на неки непознати скитски, вероватно светогорски типик“ (Мошин, 1979, стр. 101–128). Са друге стране, проучавајући светогорске типике X и XI века, Филарет Гранић сазнаје да Сава у свом спису, за разлику од састављача поменутих типика, предвиђа велики степен аутономије за келију, као и мању зависност келиота од игумана матичног манастира (Гранић, 1936, стр. 45), док мишљење В. Ђоровића пак указује директно на васпитни импулс, подвлачећи старију светогорску праксу да испосници буду независни од манастира, указујући на Савину самосталност у схватању и делању, па каже да је Сава, иако још млад монах „имао своју вољу и своје погледе на ствари и да је чинио оно што је мислио да треба учинити“ (Ђоровић). Иначе, уводни део типика има свечани карактер. У почетном делу препознаје се видљиво ослањање на библијске исказе као и на погребну стихиру Јована Монаха. Наводећи садржај псалма 110, стих 10, Сава ефектно предочава да је почетак мудрости страх Господњи и да су доброг разума сви који тако творе.⁶ Позивајући се на ауторитет апостола Павла говори о уздарју (благодати) намењеном онима који љубе Бога: „Што око не виде, ни ухо не чу, нити на срце човеку не дође, уготови Бог онима који га љубе“.⁷ Заправо, овде се ради о цитату Прве посланице апостола Павла Коринћанима. Спасење и мудрост се овде препознају као кључни васпитни циљеви из угла Светог Саве. У реализацији овог циља, Свети Сава препоручује, односно дискретно указује на путеве који воде до тог циља. У педагогији се ти путеви препознају као компоненте или задаци васпитања, па у оквиру васпитавања духа говори детаљно о подвизима као вежбама у духовном напредовању. Изнова се ослањајући на библијско место (овога пута на 14. стих из седмог поглавља *Јеванђеља њо Мајеју*, Сава упозорава да онај који жели да се спасе треба да се подвизава (користећи притом перифразу „да иде уским и тесним путем“). Говори о пролазности живота, реминисцирајући погребну стихиру („Јер пут је кратак, браћо моја љубљена којим ходимо. Дим је живот наш, пара, земља и прах, за мало се јавља и брзо нестаје“).⁸ Друго средство или пут ка постављеном светосавском циљу васпитања, педагог препознаје као самоучење и самоваспитање. Може се додати самодисциплина која по угледу на Светог Саву, који пишући о себи увек говори са крајњим

6 Овај псалм спада међу „алфабетске“ и има поучни карактер. На сродан начин о страху Божијем говори и књига *Премудрости Соломонове* 1,7.

7 У другој глави ове посланице говори се о мудрости светској и мудрости Божјој као контрастним. Девети стих детерминисе мудрост Божју. Тумачи посланице претпостављају да се Павле заправо обраћа групи интелектуалаца окупљених око Аполона, Александријског Јеврејина, који се у Коринту афирмисао као одличан проповедник и познаваца Библије.

8 Погребна стихира.

самоунижењем. Тако о себи говори да је он „од свих последњи и грешнији“ или „свагда слаб и тром за подвизавање духовно“ (Јухас-Георгиевска, 2000, стр. 15). На тим местима себи супротставља изванредне и узорне светогорске монахе („богоизабрана светила“) који на различите начине хитају на духовни подвиг. На њих се угледајући, Сава је „укрепио своју немоћ“ и потрудио се, колико му је то снага дозвољавала, да подигне „манастир свети, дом Пресвете Владичице Богородице“ и конаке тога манастира у Кареји. Реч је о Хиландару и о његовим келијама намењеним игуману и монасима који по одређеном послу долазе у светогорску престоницу.⁹ Овим својим емпиријским делом Свети Сава је представљен као живи делатник и показатељ реализације *радној васијишања*, као пута или задатка ка постављеном циљу. Као важни показатељ и конструктор *радној васијишања*, Свети Сава је представљен и кроз легенде о Светом Сави из пера књижевника Н. Кебаре кроз приче *Свети Сава и ошац и маји с малим дејшејом* (Кебара, 2007, стр. 12).

Ко ради, ѿај има (Кебара, 2007, стр. 26), *Свети Сава и шваља* (Кебара, 2007, стр. 27) (у којој је прожето радно са моралним васпитањем и поуком јасно изражено у односу истине и лажи), затим на примеру приче *Нерадна жена* (Кебара, 2007, стр. 28), као и *Орање и шакање* (Кебара, 2007, стр. 29) (такође у односу радног и моралног васпитања на примеру истине и лажи). Поруке моралног васпитања видљиве су пак кроз многе приче и легенде. На пример *Свети Сава разлучује љавду* (Кебара, 2007, стр. 43), затим *Свети Сава и ђрешник* (Кебара, 2007, стр. 48), поруке телесног, тј. физичког и здравственог васпитања видљиве у причи *Свети Сава као лекар* (Кебара, 2007, стр. 45). Веровање у чудотворство Светог Саве ишло је толико далеко да „и прости људи по домовима и у горама пасући стадо, помузавши млеко, не требаху сиришта, већ је било само доста рећи: *Савина ше молишва ѿошкиселила*, и одмах би се сирење усирило, а млеко ’поткиселило‘“ (Павловић, 1963, стр. 355). Евидентно је, дакле, да је силна вера и поверење у Светог Саву, као *заштијеника* и *чудошворца* било присутно чак и код припадника других националности и вероисповести. Сасвим је извесно да је због своје богате речи и дела Свети Сава уживао ауторитет човека чија реч треба да се слуша и послуша.¹⁰ У оквиру правила датим монасима при православним манастирима, лако је препознати живе васпитне савете примењиве на читавом православном живљу. У оквиру прописа о посту, у типичу (у обичне дане као и дане великих постова) предвиђајући строги пост, који се поштрава понедељком, средом и петком, а нарочито током великог (васкршњег) поста, у ствари индиректно поручује дисциплиновање у оквиру *физичкој и духовној васијишања*. За овим никако не заостаје ни Савин допринос музичком васпитању

9 Занимљиво је да Сава не говори о Хиландару као сопственом подухвату; његово учешће у изградњи тога манастира несумњиво је веома велико, међутим, као обично, унижавајући седе обавештава да је главни ктитор Немања – монах Симеон.

и у оквиру њега говорећи у одељку о *ѿјању*, које се завршава упозоравањем на значај појања и „ноћног бденија током великих Господњих празника“.¹¹ Препоручујући молитву као главни инструмент и ка реализацији лепог, молитва је лек на странпутици која одвлачи од циља васпитања. Сава се у

- 10 Дакле, велико поштовање које је Сава Немањић уживао у нашем народу није било ограничено на православце и муслимане. Католици, а нарочито они који су живели у крајевима где је било припадника и једне и друге вероисповести, сви заједно, гајили су култ према Савиној личности. На пример, дубровачки песник шеснаестог века Антун Сасин у своме спеву *Разбоји од Турака* (турски пораз) оштро осуђује Турке због спаљивања тела Светог Саве. У том погледу, нарочито је занимљив случај далматинског каноника и касније босанског дискупа Ивана Томка Мрнавића (1550–1637), који је са великим поштовањем написао читаву књигу о Светом Сави, доказујући у њој, поред осталог, да и он сам води порекло од Мрњавчевића, тј. од Немањића. Најдаље од свих из тог поднебља у слављењу Савине личности, отишао је далматински фрањевац Андрија Качић-Миошић, познати састављач песмарице *Разговор ујодни народа словинској*. Овај родољубиви далматински фратар није у поменутој својој збирци тобожњих народних песама правио никакве разлике између српских и хрватских хероја из прошлости, па је зато Сави Немањићу посветио читаву једну песму у десетерцима. Називајући га „ружом изабраном“, он нарочито истиче његово порекло:

„[...] од колина Немањић Стипана
Словинског краља и цесара,
По имену калуђеру Сава,
Круна, дика, поштење и слава
Словинскога пука и народа“ (Павловић, 1963, стр. 39).

Такође, крајем четрнаестог века, када је династија Немањић већ изумрла по мушкој линији, босански краљ Твртко I, у жељи да наследи државу Немањића, крунисао је себе за српског краља на Савином гробу у манастиру Милешеви, док је херцег Степан Вукчић из сличних разлога дао себи титулу „Херцога од Св. Саве“. Култ Светог Саве расте и након пропасти средњовековних српских држава у толикој мери да и манастир Милешево постаје право светилиште због Светог Тела Савиног, које је ту било сахрањено. Што је још важније, култ према Светом Сави и Милешеви био је врло раширен и међу муслиманским живљем који су живели у нашим крајевима. О тим чињеницама пишу и страни путници путујући током шеснаестог века по нашим крајевима. Француски путник Жан Шено, који је 1547. посетио Милешево, пише у својим мемоарима да „[...] Турци поштују милешевске калуђере и дају им милостињу“, а путописац Катарин Зено (1550) такође потврђује да калуђери у манастиру Милешеви „живе од милостиње коју им и Турци дају, који свеца (Саву) особито поштују и јако га се боје“. Та велика популарност коју је Свети Сава као светац уживао и код православних и код муслимана била је вероватно окидач што је турски војсковођа Синан-паша године 1594. јавно спалио на Врачару ковчег са Савиним моштима. Није могао ни да претпостави разлог Божјег допуштења за овако суров чин. Уместо да постигне оно што је желео и да тако заплаши и обесхрабри покорену рају, овај варварски поступак турских освајача само је још више ојачао Савино присуство међу народом. Присутан је био свуда, између осталог, и зато што је ветар честице његових моштију подигао ка небу и расуо по целој Србији, па је постао и остао присутан увек, и кад се слави, светкује, жали, надасве кад се расте и деца васпитавају и образују. Сваки Србин зна ко му је најсветлији предак. Слава Богу за све.

овом смислу ослања на библијски контекст, тј. на Христове речи садржане у *Јеванђељу ѿ Маџеју 26, 41* (аналогно место у *Јеванђељу ѿ Марку 14, 38*) које гласе: „Бдите и молите се, да не паднете у напаст; јер дух је бодар, а тело немоћно“ (Јухас-Георгиевска, 2000, стр. 18). Потом позива келиоте да, имајући у виду учињени позив, бдију указујући на то да ће, уколико то изврше, уживати у плоду свога труда и да ће бити блажени. Индиректно, Свети Сава блаженство поручује свом српском роду као секундарни вид мотивације, уколико недостаје примарни модел. Састављач типика допушта ублажавањем строгих правила – у случају болести келиота.¹² Одступање од поста како овде стоји, могуће је и у случају да „неко драг дође на утеху“ келиоту (осим средом и петком). И најзад, при крају типика долази (поновљена) одредба о слободи места, о неутуђивости имовине односно неузнемиравању њеног становника.

Хиландарски типик пак има укупно 43 поглавља. Оквир чине увод, пролог и завршни одељак (глава 43). Увод је емотивно написан, рефлексиван и чисто поетски интониран. Међутим, уз још неке делове типика, занимљив је и у књижевном, а и те како и у педагошком смислу. У њему је препознатљиво Савино наглашено везивање за изворну традицију монаштва, за саме утемељиваче оваквог животног пута у којима се препознаје Савина наклоност према „богоносним и преподобним и предлаженим оцима нашим, свемирима светила, земаљским анђелима, небеским људима“ (Јухас-Георгиевска, 2000, стр. 23). Кроз овај део типика јасно је представљен Савин пут васпитања кроз *ѿслушносѿ* у монаштву. У томе је толико доследан да чак остаје у наставку текста доследан традицији савременог монаштва, да се поучава кроз само Свето писмо, као најбољи и најаутентичнији извор.¹³

Завршни одељак типика далеко је краћи, ту је најпре изложен пропис о томе када се типик треба читати, као и упознавање са црквеноправним списом и истовремено издвојена су два основна разлога која импликују читање типика, а то су: „ради сећања заповеђеног вам и на корист душа ваших“. Кроз овај разлог протеже се јасно конструисана *ѿслушносѿ* да се *за ѿвеђено* примени без поговора. А овде се подразумева још и *ѿверење* у свог *васѿишача*, *људав* и *смирење* пред својим *васѿишачем*. Сматрајући да прихва-

11 Мисли се на: Рођење Христово, Обрезање Христово, Крштење Христово, односно Богојављење, Срећење Господње, Васкрс тј. Пасха, Вазнесење – Спасовдан, Ваздвиженије Часног Крста, Преображење Господње, Улазак у Јерусалим (Цвети).

12 „Овај, дакле, устав појања и јела написасмо. Молим и захтевам да буде непроменљив, сем ако у болест падне, колико снага може“ (физичко и здравствено васпитање).

13 О овој проблематици опширније у студији *Тийик Свеѿої Саве за манасѿир Хиландар*, која је разговор у књизи *Хиландарски ѿишник*. Рукопис Chil AS 156, прир. Димитрије Богдановић (1995). Београд: Народна библиотека Србије – ЗАМТЕС Србије. Студија је на стр. 97–132; у уводу – прологу типика на стр. 117–119.

тање упутстава и заповести доноси плодне резултате. Њих сматра сопственим ударјем, уједно редефинишући смисао списа *духовно њоучавање и настававање у Госјоу*. И најзад, у завршној реченици, која заправо има молићвени карактер (и окончава се доксологијом и формулом: *амин*) садржана је Савина нада и вера да Бог услиши његове *ученике и следбенике* и утврди их у својој светој вољи (Маринковић, 1986, стр. 7). О томе детаљно пише Радмила Маринковић, испитујући унутрашњу структуру текста, истражује нарочито пажљиво сродности са *Еверјетийским шийиком*. Притом, ауторка настоји да утврди Савин принцип рада, при чему доноси закључак да је Сава поред ослањања на литерарни модел испољио своју уметничку, а ми ћемо додати и педагошку индивидуалност.

Хиландарски шийик није сачуван у оригиналу већ у више преписа од којих је најстарији из почетка XIII века. Захваљујући теоријском истраживању Филарета Гранића, долазимо до адресе под којом се чува „под сигнатуром Chil AS 156 (Acta Serbica) (Гранић, 1935, стр. 173). О *самоукору* као светом инструменту *самовасишања*, Свети Сава говори често, непосредно и посредно. Пут ка самоукору води кроз Свету Тајну Причешћа, коју поставља као обавезујућу али са одређеним правилом „[...] и да се нико не причешћује без игумана, нити опет да неко остаје без причешћа, осим са његовим знањем...” (Јухас-Георгиевска, 2000, стр. 110). Божанственом благодати искусног духовника и васпитача, Сава упућује на Св. Литургију, која по „дужности треба свагда да се држи у цркви...” (Гранић, 1935, стр. 173), а на њој треба „да чувате ви себе, браћо чврсто, јер је свето и страшно што се на њој више од других држи и врши страшна и превелика тајна наше православне вере, тј. божанствена и најчаснија литургија пречаснога тела и крви Господа и Бога Спаса нашега Исуса Христа“ (Гранић, 1935, стр. 173). Овде Свети Сава Св. Литургију издиже на заслужени врх хијерархије светог пиједестала и препоручује кораке, тј. лествицу или степенике којима се до ње долази, говорећи о томе како верни (у овом случају православни монаси, али, се може кроз типик односити на све православне хришћане, подвукла Ј.П.Б.) треба на њој (Св. Литургији) себе да чувају што више, тако што ће од себе одгонити нечисте мисли недостојних ове свете страшне службе, и „на сваки начин треба да се чистите, потом се треба причешћивати божанственим светињама, пошто од игумана примите проштење“ (Слово 5). Св. Сава се овде позива на Господа нашег Исуса Христа као врховног учитеља: „Који једе тело моје и пије крв моју, у мени остаје и ја у њему“. И опет: „Ако не једете тело моје и не пијете крв моју немате живот у себи“.

У поменутом феномену *очишћења себе* од срамних мисли, од гнева и роптања, жалости и оговарања, лажи и непристојног смеха, и још злог мишљења, па чак и јарости, срамног говора и сличних грешака види пут спасења покајањем и исповедањем сопствених поменутих грешака и грехова, тек

онда је могуће причестити се. Али, Сава истовремено и посредно и ненаметљиво онемогућава неприхватање поменутог тако што забрањује да неко „без причешћа пребива без игуманова знања“ јер је, по Сави, и то једнако штетно као што је и окарактерисана духовна штета коју Сава зове *самоволом*. Самовоља дакле у светосављу представља грех, док је данашњи психолози и индивидуални и породични терапеути у нас Срба данас послати нам са запада, користе као инструмент терапије, и јачања самопоуздања. Поменути „лекари“ су уверени да је сопствена индивидуалност центар света и да се у њој једино треба пребивати, док суштина нашег живота што се зове *љубав њоу леду на Свешћелу Саву и врховној васшћача Исуса Христиа* у Србији често ставља у други план. Онај ко није у стању да доживи радост због свога ближњег неће једнога дана моћи да се радује и сопственим успесима. То је суштина светосавља као педагошке оријентације која полако, али сигурно улази у наше школе. Додуше, још увек полако и ненаметљиво долази нам кроз изборни предмет веронауке у настави. Међутим, долази време када ће се после низа година упоредити млади људи који су учили веронауку, и они други, који то нису, па ће друштвени контекст Србије имати јасан увид у значај, односно недостатак наученог. *Самоукор и самокришћу* Сава представља кроз долажење себи кроз исповедање, а то значи преслишавање самог себе, а не својих ближњих и своје околине, што данас сви мање-више чинимо. О томе говори у глави 7, затим *О шћршћези и о чину како шћреба да дива* говори у глави 9, затим *О свешћим њосшћовима* у глави 10, али Сава не заборавља ни поуке васпитачима кроз *Поуку ишћуману и оцу духовном*, о чему детаљно говори у глави 19. У глави 23, Сава не заборавља ни *оне који њоворе сујешћно и шћразно*, глава 23.¹⁴ Такође, васпитачима је једнако драгоцен и *Шћугенички шћишћик – Образник Свешћоиа Саве Срдскоиа*. У њему Свети Сава говори, између осталог *О свешћим њосшћовима великим и о два мала њосшћа, свешћих ашћосшћола и Христшћовој рођења* у глави 10, итд. (Јухас-Георгиевска, 2000, стр. 120). Важно је не заборавити да су књиге у то време биле реткост у цркви и у народу. Као књиге за народ настала су житија светаца за децу и одрасле, тако да су прве оригиналне српске књиге биле управо биографије светитеља. У томе се тражи и налази објашњење њихове дубље историјске улоге. У складу са тим, дечији неуропсихијатар који своје ставове базира на православном учењу, Светомир Бојанин у књизи *Школа као долесшћ*, учачава и објашњава духовни смисао византијске и хришћанске цивилизације, односно „узора и идеала који нуде и житија свешћих, за васпитање младих“ (Граорац, 1997, стр. 94). Он даље сматра да идентификација са младим Растком Немањићем, кога јуре Немањини коњаници (при бегу у манастир) или пак идентификација детета са неким другим догађајем из средњовековне српске

14 Изводи из Хиландарског типика.

историје, може из одређених разлога имати већу вредност за одрастање деце од поистовећивања са ликом Робина Худа или Ајванхова. И наставља схватање да „идентификација личности мора да досеже дубину времена и митове као идентификационе узоре цивилизације у којој јединка живи. Заборав властитог *дића* – било оног оствареног кроз историју народа коме припадамо, било оног индивидуалног... плаћа се скупо, неоствареном судбином, незадовољством, *болешћу*“ (Граорац, 1997, стр. 94), тако да се на са знањима поменутих аутора може базирати важност светитеља у животу школског, па и раније предшколског и најранијег детињства сваког детета. Једнако важно је поменути и однос између светосавља и толеранције, која у својој бити представља идеју „*недовршености људског дића* (и зато су му потребна друга *дића* да би себе проширило и развило“ (Шушњић, 1993, стр. 187). Овде се да препознати и гносеолошка основа која подвлачи претпоставку о *ограњености* човекове спознаје (и зато су потребни други људи да ту спознају прошире и продубе). Овде су, такође, препознатљиве и аксиолошке претпоставке о релативизму групних вредности, па је зато и нужна размена и измена вредности у правцу стварања јединственог система вредности како би се савладао „релативизам без обала“ (Шушњић, 1993, стр. 103). Како је Сава Немањић изврсно разумео оно што је за живот и веру његовог народа најбоље, свакако је то у вези са образовањем које је стекао у родитељској кући са једне, и особинама његове личности, са друге стране. О **праштању** и **мирењу** као крунским и врхунским православним врлинама у животу, и корисном у васпитању, а кроз живот и дело Светог Саве пише Д. Бојовић. Пратећи и анализирајући текстове на ову тему, Бојовић закључује да је „[...] призивање Божје милости резултат жеље да се окончају сукоби у Србији, који су за последицу имали пројављивање *стварности айокалийиичког знака*“ (Бојовић, 1998, стр. 162). Бојовић се у истом извору позива на Доментијанову анализу и *дидлијску експозицију* о браћи законпреступницима почев од Кајина и Авеља, па преко приче о Ханану и Симу и тако уводи читаоце у сукоб Вукана и Стефана (Бојовић, 1998, стр. 162). Овај је Бојовићев пример измирења између Стефана и Вукана, једна не само битна поетичка одлика житија, како их поменути аутор види, и потврда светости јунака хагиографије већ и живи пример моралног васпитног правца корисним за будућа поколења међу српском браћом, па били они сродници по крви или по срцу и љубави. У Христу Господу, потпуно је свеједно.

Примере у данашњем васпитању младих могуће је пронаћи и пре духовног узлета принца Растка, па и много пре тога, чак и пре његовог рођења, смиреност и топла молитва којом су призвали блажено чедо од Господа његови смирени и смерни родитељи, могла би бити азбука вере, наде и љубави са којом би се млади и деца требало упознати чак на најранијем узра-

сту па надаље. То је поготову потребно као превентивна борба против зла и њених пипака у виду очајања (унинија) или превеликог изобиља и луксуза у коме млади данас живе, а које често води у очајање. Све наведено, заједно води у духовни пораз и пропаст младих на разне духом сотоне вођене смерове и странпутице. У *Жишију Свейої Саве*, хиландарски монах Теодосије бележи молитву његових родитеља Стефана Немање и Ане: „Владико Господе Боже Сведржитељу, који си негда послушао Аврама и Сару и остале праведнике који су молили за чедо, услиши данас и нас грешне слуге своје што Ти се моле. Дај нам, по Својој доброты, да добијемо још једно мушко чедо, које ће бити утеха души нашој и Тобом наследник наше државе, жезал старости наше, на кога ћемо положити руке и починути. И дајемо Ти заједничке обете : по зачећу детета, од природне законите љубави и од постеле одлучићемо се, и свако за себе у чистоты тела све до краја живота сачуваћемо се“ (*Свѣти Сава - Принц и ѿросвѣишиель*, 2006, стр. 35). И Господ по својој милости и доброты даде баш то што су од Њега родитељи детињи искали, а они свој целидат одржаше до краја свог овоземног живота. Зашто је ово важно помињати у васпитању, па и педагогији као науци о васпитању? Прво, питаће се многи, зашто су родитељи тражили још једно мушко чедо кад су већ имали до тада два, зашто су тако топло молили и тако тешке и непредвидиве завете, ако га добију, Господу дали? И зашто су као родитељи онда тако погођени били кад су сазнали да су га физички заувек као сина изгубили и зашто су онда на концу живота толико радосни били кад је од телесног сина њиховог узрастао духовни отац свег српства и њих самих, његових телесних родитеља. Можда је промисао Господња била да овим примером покаже многим и многим бездетним родитељима данас како је срдачна молитва јака и моћна и како Господ своја чеда љуби, како само долази у срца оних који га уистину љубе. И друго, тачно је, патили су кад им је отишао, али је Господ и тада на примеру овом показао да су и родитељи Савини, а и ми остали сви Срби мали и грешни добили сви заједно много више него што су родитељи његови од Бога у молитви молили. Молили на концу за *наследника државе наше*, а сви заједно добисмо оца свих Срба и претечу и, ако Бог помогне, кроз православно васпитање на примеру Светог Саве имаћемо и наследника васпитног циља „за вјек и вјекова“. О љубави Господа према Светом Сави, као најмилијем свом чеду дивно пише и владика наш свети Николај Жички и Охридски кроз своју надпесму – Небеску литургију. О љубави и части Христовој према светитељу говори и чињеница да је Господ сваку молитву светитеља уважио и услишио за народ свој српски.

*„Казуј мени, моје чедо драго,
Како сѣоји сада Срдагија:
Како сѣоји вјера у Срдаља,*

Јесу л Срди кано шїо су били
Или су се Саво измјенили“.

(Велимировић, 2005, стр. 45)

„Свєйли ли се одраз у Срдина
Пред људима и ѿред анђслима,
Великаши да л ѿраведно суде,
Боѿаѿаши да ли милосї гјеле,
Да л суседа сусед оїравдава,
Да л нејакої јаки ѿдржава,
Пошїује ли млађи сїаријеѿа,
Да л гјевојке грже гјевојашиво,
Да л ѿѿови ѿ свєйшњи живе,
Калуђери да л за народ клече,
И да л їреју ѿешїере сузама
И за народ ѿѿлим молишвама.
Да ли народ недјелу свєйкује,
Да л ѿразником цркву исїуњује?
Казуј мени, дични свсїшїелу,
Срїскої рода друи сїасишїелу
Каква ѿи је ѿлема невоља
Те ѿи рониш сузе низ образе,
Пјесму неба ѿлачем завршаваш?“

(Велимировић, 2005, стр. 55).

А Сава, иако зна да Господ Срцезналац и Тајновидац све добро зна и види на коленима постиђен и растужен пред грехом народа свога моли за опроштај.

И ако суштински уђемо у анализу ових питања од стране Господа упућеним Сави, јасно ће нам и бити да се у данашњим мутним временима ова питања вијоре као недостижна. Управо она су разлог за наставак овако конципиране теме, која ће кроз васпитне рецепте светосавља као правца у педагогији, па и даље, као педагошке оријентације у српској педагогији, васпитне задатке засноване на православном путу свете истине Његове приближити Србе Господу.

Важно је веома показати младима важност, сада, нажалост, деградираних основних моралних вредности кроз питања нашег Господа упућена светитељу у овој надпесми. Такође, важно је младима презентовати и светосавски завет и обећање упућено Господу, који је гарант и обавеза свима нама да се вратимо основним хришћанским и светосавским вредностима. Такође, потребно је да млади схвате, а и ми, њихови васпитачи, да се подсе-

тимо завета нашег Светог Оца Саве датог нашем Господу Исусу Христу и наставимо колико је могуће живот у складу са тим, преносећи васпитним по рукама на младе суштину датог завета. Надаље, искрену веру у Небеско царство, односно, обезвређивањем материјалног и пролазног овоземаљског иметка, Свети Сава је показао својим делом, а у томе га је касније наследио и његов отац Стефан Немања који је кренуо путем свога сина. О смирености старца Симеона говори и чињеница да је отишао толико далеко да свог телесног сина Саву у будућности прати у измењеној улози да Сава постаје његов духовни родитељ. О томе дивно пише Радонић, описујући тај дирљив сусрет оца и сина, босоног аскете који мучи своје тело на непрегледном терену босоног и оскудно одевен: „Светогорско камење је и сувише било оштро тако да се монах Сава сваки час спотицао“ (Радонић, 2002, стр. 23). Безброј оваквих примера говори о *физичком, радном и моралном васпитању* и оно што је необично у двосмерној комуникацији са оца на сина и обрнуто, од сина ка оцу, односно од сина који постаје духовни отац свом телесном оцу, а духовном чеду и то је феномен који је можда као једини познат у историји српског народа, заиста вредан пажње.

Укратко, по Светом Сави заповести Христове нису тешке, јер сваки који се рађа од Бога побеђује цео свет и набраја елементе победе којима се свет побеђује. То су, по њему: *вера, нада, кројоси, ипрљење, ѿоси, мољење ѿоило са сузама*, а највише, изнад свих, *анђеоска лейоша, смерноумно ѿслушање и љубав*, ради које је међу нас сишао и син Божји¹⁵, а свему овоме придодаје и *незловивоси*.¹⁶ Сваки од поменутих параметара људског духа подразумева разлоге за увођење светосавља као педагошке оријентације за васпитање и образовање младих, који ће бити и сами васпитачи макар сопственим потомцима убудуће. Сваки од поменутих елемената представља и врлине добра које код младих треба убудуће развијати. Поготову је то потребно данас, у времену када су најжалост основне људске вредности деградирани, када се оно што се у време светитеља, а и у складу са заветима који су нам свети оставили често најжалост не препознаје као врлина, већ се сматра застарелим, непопуларним, „затуцаним“. На живом примеру љубави нашег Господа Исуса Христа и једног од Његових најмилијих српских чеда Саве који је као принц презрео све материјално и кренуо Његовим стазама скромности, љубави, поштења, послушности, светосавље ће бити један од најисправнијих васпитних, образовних и биће у складу са тим педагошким путевима односно задацима до унапред постављеног циља.

¹⁵ Подражавање Христове жртве и љубави.

¹⁶ У првом делу исказа, који има карактер обавештења, Сава се служи фразом из 1 Јн4, 18-21; 5,1-4)

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Васпитање младих данас треба бити овенчано ликом светог Саве у оквиру свих сегмената људског живота, подстакнуто примерима из овог рада. Такође, то је могуће и онда кад младе желимо васпитавати у мудрости и припреми за људе који ће се бавити политиком и државништвом. Довољно је да се за пример преслишамо балканског поднебља које је већ од XI века било као у каквој потмулој, верској грозници, а црквена хијерархија Савина дубоко била продрла у масе и балканске планине српских земаља. У лику испосника који је године провео у молитви, кроз ово теоријско истраживање је постало јасно да је Сава, очигледно веома добро, умео да се осећа и као члан династије. Његов рад на добијању архиепископског достојанства, кроз легенде и средњовековни животопис, блиста снагом којом се спроводе и државне потребе. Савин рад, и по опису Црњанског, који се овим питањима посебно бавио, „није био толико уперен на то да свештено лице измолити архиепископско достојанство од патријарха, колико да независност цркве у Србији задобије преговорима од грчког цара“ (Црњански, 2011, стр. 92). Такође, за многе аналитичаре Свети Сава је био врстан дипломата. За друге пак он је типичан пример рефлексије живе љубави ка својој околини и окружењу, без обзира на то о коме се тачно ради. Та његова природа прожета љубављу и добром вољом омогућила је и беспрекорне односе између цркве и државе. Наиме, поље Савине делатности било је разноврсно и многоструко. Сем организације српске Цркве, Свети Сава је био у правом смислу учитељ својега народу. Његов рад, дакле, није био усмерен само ка организацији Цркве и ка учвршћивању праве вере, што се од њега и очекивало, већ је народу презентовао највредније што је имао и живим примером својим васпитавао народ у међусобној љубави, милосрђу и моралним врлинама које су инкорпорирани у православни дух тога доба и тако постале вечне и непролазне, у оно и сва будућа времена.

Наиме, он је добро знао, колико је Црква везана за државу и обратно и колико је важно било да њихови односи буду коректни. Био је уверен да и Црква, баш као и сваки њен члан може вршити мирно и успешно своју мисију искључиво у контексту љубави, у слози и заједници са државом. Исто тако, знао је да држава може бити снажна и напредна само ако има потпору Цркве. Стога се Свети Сава и трудио да доведе у потпуни склад рад Цркве и државе и помагао је државу и њене представнике увек и у свакој прилици. Он је подизао и бранио ауторитет цркве и саме државе. Исто тако, помагао је владоца и државу дипломатским акцијама као политичар и државник. Такође, и овај Савин живи васпитни пример представља васпитну поруку свима нама да не осуђујемо ни данас ни убудуће ни владаре ни поглаваре, већ да се образујемо у дубокој свести да су свуда присутна искушења која се превазилазе искључиво љубављу и молитвом, никако осудом.

И најзад, Свети Сава је у нашој историји свакако једна од највећих и најмаркантнијих фигура. Његова снажна личност, као и његов користан и плодан рад у свим аспектима живота, а пре свега његов апостолски начин живота једног аскете, чинили су силан утисак на све који су га знали и који су долазили са њим у додир, не само унутар Србије већ и далеко ван њених граница. Комплетна његова личност и делатност изазива дивљење међу педагозима који га, невезано за то да ли су верујући, агностици, или чак не верујући, врло често помињу, узимају за позитиван васпитни пример, па га чак и цитирају.

Све наведено оправдава постављену хипотезу изнету на почетку овога рада да се светосавље треба уврстити као највреднија педагошка оријентација односно правац у српској педагогији, као једина која у свом утемељивачу Светом Сави има пример не само теоријских перспектива и размера, што је обично случај код других педагошких оријентација већ и практичну делатност као комплетну слику васпитног модела у идеалном споју теорије и праксе овоземаљског и вечног живота.

ЛИТЕРАТУРА

- Анђелковић, П. (2007). *Православље и српско друштво пре оновременим изазовима*. Алексинац: Висока школа за васпитаче струковних студија.
- Бојовић, Д. (1998). Савино измирење завађене браће у српској житијиној књижевности. У: С. Ђирковић (ур.), *Свети Сава у српској историји и традицији* (159–166). Београд: Српска академија наука и уметности.
- Велимировић, Н. (2005). *Недеска Лишурџија*. Пожаревац: Манастир Рукумија.
- Вукићевић, М. (2006). *Школе у држави Немањића*. Београд: Свет књиге.
- Гранић, Ф. (1936). Црквено-правне одредбе Карејског и Хиландарског типика Св. Саве. *Прилози за књижевност, историју, језик и фолклор*, 16 (2), 189–198.
- Граорац, И. (1997). *Свети Сава и школа*, Приштина: Народна и универзитетска библиотека.
- Доментијан (1860). *Живот Св. Симеуна и Св. Саве*. Београд: Свет књиге.
- Јухас-Георгиевска, Љ. (2000). *Свети Сава – сабрана дела*. Београд: Народна књига.
- Кебара, Н. (2007). *Лејенде о Светом Сави*. Крагујевац: Лира.
- Костић Тмушић, А. (2016). Похвала у структури житија јеромонаха Доментијана. *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, XLVI (2), 515–529.
- Маринковић, Р. (1986). Почети формирања српске биографске књижевности. Друга и трећа глава „Хиландарског типика“. У: М. Фрајнд (ур.), *Сјудије и трага за историју књижевности, др. 2* (7–27). Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Мошин, В. (1979). Правни списи Светога Саве. У: В. Ђурић (ур.), *Сава Немањић – Свети Сава* (116–117). Београд: САНУ.
- Павловић, Д. (1963). *Сава Немањић*. Београд: Издавачко предузеће „Рад“.

- Парлић-Божовић, Ј. (2010). *Образовање и васпитање у делима српских педагога између два светска рата (1918–1941)*. Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Парлић-Божовић, Ј. (2015). *Историја и развој педагошких идеја у Србији*. Косовска Митровица: Филозофски факултет.
- Радонић, Ј. (2002). *Свети Сава*. Београд: Чигоја.
- Радовић, А. и др. (ур.) (2006). *Свети Сава – Принц и просветитељ*. Цетиње–Београд: Светигора.
- Тасић, М. (2011). *Животописи српских великана*. Београд: Bookland.
- Црњански, М. (2011). *Свети Сава*. Београд: Ротографија.
- Шутовић, М. (2009). *Вредности и насиље*. Београд: Чигоја.
- Шушњић, Б. (1993). *Енциклопедија политичке културе*. Београд: Школска књига.

ЈАСНА ПАРЛИЧ БОЖОВИЧ

ИЛИНКА МУШИКИЧ

ПРИШТИНСКИ УНИВЕРСИТЕТ С ВРЕМЕНИМ МЕСТОНаХОЖДЕНИЕМ
В Г. КОСОВСКА-МИТРОВИЦА, ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАФЕДРА ПЕДАГОГИКИ

СВЯТОСАВСТВО КАК ВОЗМОЖНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ В СЕРБСКОЙ ПЕДАГОГИИ¹⁷

Резюме

Образ Святого Саввы можно рассматривать и изучать с исторической точки зрения, а также исследовать эмпирически из нескольких аспектов, включая исторический, а потом и социально-политический, философский, социологический, психологический, антропологический, андрагогический, учебно-педагогический, а прежде всего христианско-православный подход. Поскольку он всю свою жизнь посвятил любви к Христу и своему сербскому народу, не удивляет его настойчивость, которую современные ученые называют амбициозностью и которая сербскому народу дала неизмеримые дары и земной проходящей и будущей вечной жизни. На протяжении всей своей деятельности, возглавляемой верой, надеждой и любовью, как главными возвышенными добродетелями, воспитательная ценность и значение Святого Саввы в теоретическом и практическом смысле максимально используется сербскими педагогами всех поколений, его берут в качестве примера для своих воспитанников все сербские

¹⁷ Статья является результатом исследований в рамках научного проекта III47023 «Косово и Метохия между национальной идентичностью и европейской интеграцией», финансируемого Министерством образования и науки Республики Сербия.

воспитатели. В этой работе мы попытались к деятельности Святого Саввы приступить с педагогической точки зрения, анализируя исторические плоды его кропотливой и напряженной деятельности. Кроме того, в этой работе рассматривается актуальность идей Святого Саввы для современности а также создание возможных стратегий в жизни и науке сербов в будущем.

Ключевые слова: Святой Савва; педагогические идеи; настойчивость; мудрость; сербский народ; Сербия; педагогическое направление; педагогическая ориентация.